

með bestu Ræðjum frá útg.

SÓLARLJÓÐ

GEFIN ÚT

MEÐ SKÍRINGUM OG ATHUGASEMDUM

AF

BIRNI M. ÓLSEN

[SAFN TIL SÖGU ÍSLANDS OG ÍSL. BÓKMENTA V NR. 1]

REIKJAVÍK
PRENTSMÍÐJAN GUTENBERG
1915

HÁSKÓLI ÍSLANDS
ÚR BÓKUM FINNS JÓNSSONAR

Formáli.

Vorið 1913 las jeg Sólarljóð með lærisveinum mínum við háskólann, og komst jeg þá að sumu leiti að annari niðurstöðu enn þeir, sem áður höfðu skirt kvæðið, bæði um skilning á kvæðinu í heild sinni og á einstökum stöðum þess.

Í birjun næsta árs (1914) barst mjer í hendur 1. hefti af hinu nija norska tímariti, er nefnist »Edda«. Þar las jeg ritgjörð eftir hinn norska vísindamann Fredrik Pæasche, sem beinist sjerstaklega að Sólarljóðum (»St. Michael og hans engle. En studie over den ældre katolske skaldedigtning, Draumkvædet og særlig Sólarljóð«, Edda, 1914, 33.—74. bls.). Mjer var það mikið gleðiefni að sjá, að þessi maður hjelt fram mjög líkum skoðunum og jeg hafði haldið fram árið áður um kvæðið í heild sinni og skírði suma staði alveg eins og jeg, þó að hvorugur vissi um rannsóknir hins. Ritgjörð hans ber vott um dæmefnafróðleik í kristilegum miðaldaritum og miðaldakvæðum, bæði íslenskum og útlendum; hún er laus við alla hleipidóma og rituð með þeim hlíleik og þeirri samúð gagnvart kaþólskri trú feðra vorra, sem enginn skirandi Sólarljóða má án vera. Síðar hefur Pæasche skirt Sólarljóð enn nánar í hinu merkilega riti sínu Kristendom og kvæð, en studie i norrøn middelalder, Kria 1914, 135.—171. bls.

Loks barst mjer nú í vor niútkomin útgáfa Sólarljóða eftir Hjalmar Falk, prófessor við háskólann í Kristianíu (Sólarljóð av Hjalmar Falk, Kristiania 1914. Viden-skapselskapets skrifter. II. Hist.-filos. Klasse 1914. No. 7). Þeirri útgáfu filgja mjög svo fróðlegar skiringar og at-hugasemdir.

Þetta eru hinar síðustu tilraunir til að skíra Sólarljóð. Grundvöllurinn var lagður áður, first af þeim mönnum, sem gáfu út 1. bindi af Eddukvæðaútgáfu Árnafndar 1787, því að þar er kvæðið gefið út í första sinn. Síðan var kvæðið látið fylgja flestum Eddukvæðaútgáfum, þó að það eigi þar í rauninni ekki heima. Má þar sjerstaklega nefna útgáfu Rask's (1818), enn þó einkum útg. S. Bugge's (1867), því að þar eru flest handrit höfð til hliðsjónar og glögg grein gerð fyrir, hvað í þeim stendur; er því sú útgáfa enn í dag nauðsinleg hverjum þeim, sem fæst við að skíra Sólarljóð. Auk þess gaf Guðbrandur Vigfússon kvæðið út í Corpus poeticum boreale og Finnur Jónsson í Skjaldedigting I A 628.—640. bls. og I B 635.—648. bls. Þar, í Skjalded., er greint nákvæmlega, hvað stendur í fáum úrvalshandritum og fylgir dönsk þiðing. Af þiðingum skal jeg sjerstaklega nefna þiðing á þísku eftir Alexander Baumgartner í ferðabók hans um Ísland og Færeijar (Nordische Fahrten I, Island und die Färøer, 3. auflage, Freiburg i. Breisgau, 1902). Þiðingunni fylgja fróðlegar athugasemdir, og ífirleitt má segja, að þiðingin beri að ímsu leiti vott um glöggari skilning á esni kvæðisins enn komið hafði fram áður, enda er það engin furða, því að hjer er kvæðið í första sinn skírt af hámentuðum kapólskum presti.

Þó að svona margir ágætismenn hafi lagt sig fram til að skíra Sólarljóð, þá vantar þó enn mikið á, að kvæðið sje skírt til hlítar. Útgáfa sú, sem hjer fer á eftir, er tilraun til að greiða úr nokkrum flóknum stöðum og esla rjettan skilning á kvæðinu í heild sinni og á sambandi þess við önnur kvæði.

Við textann hef jeg sjerstaklega haft hliðsjón af útgáfum þeirra S. Bugge's og Finns Jónssonar í Skjaldedigting I A með þeim orðamun, sem þar er greindur. Ef einhver lesháttur stafar af leiðrjettingu og stendur ekki í neinu handriti, er þess getið neðanmáls, hvað í handritum stendur, enn annars þótti mjer óþarfi að greina orðamun handritanna, því að hver sem vill getur kint sjer hann í áðurnefndum útgáfum. Til þess að menn

skilji betur þráðinn í kvæðinu, hef jeg bætt við firirsögnum fyrir einstökum köflum þess frá sjálfum mjer. Þær standa ekki í neinum handritum.

Sólarljóð eru því miður ekki til í neinu gömlu eða göðu handriti, heldur að eins í tiltölulega ungum pappírshandritum (frá 17. öld og ingri), sem öll virðast stafa frá einu og sama eldra handriti¹⁾. Því er engin furða, þó að kvæðið sje víða afbakað.

Í athugasemdum mínum og skiringum hef jeg auðvitað stuðst við það, sem áður hefur verið ritað um kvæðið, ekki sist við rannsóknir F. Paasche's og útgáfu Hj. Falk's. Í tilvitunum til þeirra tákna »P. Edda« ritgjörð Paasche's í Eddu, »P. Kvad« bók sama Kristendom og kvad, og »Hj. Falk« útgáfu Falk's.

»B.« tákna útg. S. Bugge's í Norrœn Fornkvæði, Kria, 1867.

»F. J.« tákna útg. Finns Jónssonar í Skjaldedigting.

1) Eitt handrit, nr. 1109 fol. í Ny kgl. saml., vitnar beint í skinnhandrit (»membrana«), enn sú tilvitnun er tekin eftir eldra handriti, því að 1109 er ekki ritað fir enn eftir miðja 18. öld eftir handriti, sem Jón konrektor Egilsson († 1784) átti og borið hafði verið saman við íms önnur handrit (B. formálinn XLVI. og LX. bls. Kr. Kálund, Katalog ifir konungl. safnið 112. bls.).

Sólarljóð.

I. Dæmapáttir.

1. dæmi: Greppr ok Gestr.

1. Fé ok fjörvi
rænti fyrða kind
sá enn grimmi Greppr.
Yfir þá vegu¹⁾
er hann yarðaði
náði engi kvíkr komask.
2. Einn hann át
opt harðla,
aldri bauð hann manni til matar.
áðr en móðr
ok meginlitill
Gestr²⁾ af götu kom.
3. Drykks of þurfi
lézk enn dæsti maðr
ok vanmettr vera.
Hræddu hjarta
hann lézk trúa
þeim er áðr hafði vályndr verit.

1) götu hðrr.

2) Hjer bæta hðrr. við: gangandi, enn það raskar kveðandi og virðist ofaukið. Líklega er villan sprottin af talshættinum ala gest ok ganganda, sem kemur fyrir í Homiliubókinni norsku bls. 123°, sbr. Hávam. 132°.

4. Mat ok drykk
veitti hann þeim er móðr var,
alt af heilum hug.
Guðs hann gáði,
góðu hánnum beindi,
því hann hugðisk værligr¹⁾ vera.

5. Upp hinn stóð,
ilt hann hugði,
eigi var þarfsamliga þegit,
synd hans svall,
sofanda myrði
fróðan, fjölvaran.

6. Himna guð
bað hann hjálpa sér,
þá er²⁾ hann veginn vaknaði.
En sá gat
við syndum taka,
er hann hafði saklausan svikit.

7. Helgir englar
kómu ór hinnum ofan
ok tóku sál hans til sín:
i hreinu lífi
hón skal lifa
æ³⁾ með almátkum guði.

1) Flest hðrr. hafa vælligr (-legr), sem i rauninni er ekki annað enn værligr, ritað eftir niðsl. framburði (r1 = ll, sbr. Stulla f. Sturla, falletgur f. farligr), sjá Konr. Gíslason: „Om helrim“ 57.—58. bls. og Eflertl. skriffler II. 258.—264. bls. Áðrir leshættir (vælegr, valegr) eru annaðhvort afbökun fyrir vælligr eða tilraun ritara til að skíra það, sem hann skildi ekki.

2) slept i hðrr.

3) Frá [æ lifa hðrr.

2. dæmi: Unnarr ok Sævaldi.

8. Auð né heilsu
ræðr engi maðr,
þót¹⁾ hánú gangi greitt.
Margan þat sækir
er minst of varir:
engi ræðr sættum sjálfir.

9. Ekki þeir hugðu
Unnarr ok Sævaldi,
at þeim mundi heill hrapa.
Nøktir þeir urðu
ok [næmðir hvívetna²⁾]
ok runnu sem vargar til víðar.

3. dæmi: Sváfaðr ok Skartheðinn.

10. Munaðar ríki
hefir margan tregat,
opt verðr kvalræði af konum.
Meingar þær urðu;
þó enn mátki guð
skapaði skirliga.

11. Sáttir þeir váru
Sváfaðr ok Skartheðinn,
hvárgi mátti annars án vera,
fyr en þeir æddusk
fyr einni konu:
hón var þeim til lýta lagin.

12. Hvárskis þeir gáðu
fyr þá hvítu mey
leiks né ljóssa daga.
Øngvan hlut
máttu þeir annan muna
en þat ljósa lík.

1) þó hðrr.

2) Frá [flest handrit hafa næmir hvervetna.

13. Daprar þeim urðu
enar dimmu nætr,
øngvan máttu þeir sætan sofa.
En af þeim harmi
rann heipt saman
millum virkta vina.

14. Fáðœmi verða
í flestum stöðum
goldin grimmliga:
á hölm þeir gengu
fyr et horska víf
ok fengu báðir bana.

4. dæmi: Ráðný ok Véboði.

15. Ofmetnað drýggja
skyldi engi maðr,
þat hefik sannliga sèt,
þvíat þeir hverfa
er hánú fylgja
flestir guði frá.

16. Rík þau váru
Ráðný ok Véboði
ok hugðusk golt eitt gera.
Nú þau sitja
ok sárum snúa
ymsum elda til.

17. Á sik ein¹⁾ þau trúðu
ok þóttusk ein vera
allri þjóð yfir.
En þó leizk
þeirra hagr
annan veg almátkum guði.

1) Getgáta; slept í hðrr.

18. Munað þau drygðu
á marga vegu
ok höfðu gull fyr gaman.
Nú er þeim goldit,
er þau ganga skulu
millum frosts ok funa.

5. dæmi: Sörli enn góðráði ok Vigúlfr.

19. Óvinum þínum
trúðu aldregi,
þót þér fagrt mæli fyrir.
[Góðu þót heiti¹],
gott er annars
vití hafa at varnaði.

20. Svá hánnum gafsk
Sörla ennum góðráða,
þá er hann lagði á [Vigúlfs vald²].
Tryggliga hann trúði,
— en hinn at tálum varð, —
sínnum bróðurbanda.

21. Grið hann þeim selði
af góðum hug,
en þeir hétu hánnum gulli i gegn.
Sáttir létusk,
meðan saman drukku,
en þó kómu flærðir fram.

22. En þá eptir
á öðrum degi,
er þeir höfðu i Rýggjardal riðit,
sverðum þeir meiddu
þann er saklauss var
ok létu hans fjörvi farit.

1) Frá [góðu þú heit hðrr.

2) Frá [vald hans Vigúlfs hðrr.

23. Lík hans þeir drógu
á leynigötu
ok brytjuðu i brunn niðr.
Dylja þeir vildu,
en dróttinn sá
heilagr hinnum af.

24. Sál hans bað
enn sanni guð
i sinn fögnuð fara.
En sökudólgar
hygg ek síðla muni
kallaðir frá kvölum.

II. Ráðatal.

1. ráð.

25. Disir bið þú þér
dróttins mála
vera hollar i hugum.
Viku eptir
mun þér vilja þíns
[at óskum ganga alt¹].

2. ráð.

26. Reiðiverk,
[þá er þér runnit²] hefir,
bœt þú ei illu yfir,
grœttan gœla
skaltu með góðum hlutum:
þat kveða sálu sama.

3. ráð.

27. Á guð skal heita
til góðra hluta,

1) Frá [alt at óskum ganga (gá) hðrr.

2) Frá [þau þú unnit hðrr.

þann er hefir skatna skapat.
Mjök fyrir verðr
manna hvern,
er seinar¹⁾ finna föður.

4. ráð.

28. Æsta dugir
einkum vandliga
þess er þykkir vant vera.
Alls [á mis²⁾] verðr
sá er einskis biðr —
fár hyggr þegjanda þörf.

5. ráð.

29. Síðla ek kom
snimma kallaðr
til Dómvalds dyra;
þangat ætlumk;
því mér heitit var.
Sá hefir krás er kreifr.

6. ráð.

30. Synðir þvi valda,
at sárhryggvir³⁾ förum
ægisheimi ór.
Engi óttask,
nema ilt geri.
Gott er vammalausum vera.

7. ráð.

31. Úlfum glikir
þykkja allir þeir
er eiga hverfan hug.

1) Eitt hdr. hefur seint, hin flest sér.

2) Frá [misskrifað á imsan hátt i hdr. (a me, ami, a me, a vel [væl, vil]).

3) vér hryggvir hdr.

Svá mun gefask
þeim er ganga skal
þær enar glæddu götur.

Niðurlagserindi.

32. Vinsamlig ráð
ok viti bundin
kenni ek þér sjau saman.
Görla þau mun
ok glata aldregi,
öll eru þau nýt at nema.

III. þátr. Um líf ok dauða ok annat líf.

1. Lífit.

33. Frá þvi er at segja,
hvé sæll ek var
yndisheimi i,
ok hinu öðru,
hvé ýta synir
verða nauðgir at nám:
34. Vil ok dul
tælir virða sonu
þá er fikjask á fé.
Ljósir aurar
verða at löngum trega.
Margan hefir auðr apat.
35. Gláðr at mörgu
þotta ek gumnum vera
þvit ek vissa fátt fyrir.
Dvalarheim
hefir dróttinn skapat
munaðfullan mjök.

36. Lútr ek sat,
lengi ek hölluðumk,
mjök var ek þá lystr at lifa.
En sá réð
er rikri¹⁾ var.
Frammi eru feigs götur.

2. *Dauðinn.*

37. Heljar reip
kómu harðliga
sveigð at síðum mér,
slita ek vilda,
en þau seig vóru.
Létt er lauss at fara.

38. Einn ek vissá,
hversu alla vega
sullu sítir mér,
Heljar meyjar
er mér hrolla buðu
[á hverju kveldi heim²⁾].

39. Sól ek sá,
sanna dagstjörnu,
drúpa dynheimum í.
En Heljar grind
heyrða ek á annan veg
þjóta þungliga.

40. Sól ek sá
setta dreyrstöfum.
Mjök var ek þá ór heimi hallr.
Máttug hún leizk
á marga vegu
frá því er fyrri var.

1) rikr *hðrr.*

2) *Frá* [heim á hverju kveldi *hðrr.*

41. Sól ek sá —
svá þótti mér,
sem ek sæja göfgan guð.
Henni ek laut
hinzta sinni
alda heimi í.

42. Sól ek sá —
svá hún geislaði,
at ek þóttumk vætki vita.
En Gylfa¹⁾ straumar
grenjuðu á annan veg
blandnir mjök við blóð.

43. Sól ek sá
á sjónum skjálfandi
hræzlufullr ok hnipinn,
þvit hjarta mitt
var harðla mjök
runnit sundr í sega.

44. Sól ek sá
sjaldan hryggvari.
Mjök var ek þá ór heimi hallr.
Tunga mín
var til trés metin
ok kólnat at fyr utan.

45. Sól ek sá
síðan aldregi
eptir þann dapra dag,
þvit fjarla²⁾ vötn
luktusk fyrir mér saman,
en ek hvarf kallaðr frá kvölum.

1) gylfar (gilvar, gilnar) *hðr.*

2) fjalla *hðrr.* *Sbr. vælligr fyrir værligr 4°.*

46. Vánarstjarna fló
— þá var ek fœddr —
brott frá brjósti mér,
hátt-at hón fló,
hvergi settisk,
svá at hón mætti hvíld hafa.

3. Líkit náttsett ok grafit.

47. Öllum lengri
var sú en eina nótt,
er ek lá stirðr á strám.
Þá merkir þat
er guð mælti,
at maðr er moldu samr.

48. Virði þat ok viti
enn virki guð,
sá er skóp hauðr ok himin,
hversu munaðarlausir
margir fara,
þót við skylda skili.

49. Sinna verka
nýtr seggja hverr.
Sæll er sá er gott gerir.
Auði frá
er mér ætluð var
sandi orpin sæng.

4. Hörundar hungur ok laugavatn. *Á Nornastóli.* 14
För um sigrheima.

50. Hörundar hungur
tælir hölda opt,
hann hefir margr til mikinn,
laugavatn
er mér leiðast var
eitt allra hluta.

51. Á Nornastóli
sat ek niu daga,
— þaðan var ek á hæst¹⁾ hafinn.
gýgjar sól
er skein grimmliga
ór [skýjum skýdrúpnis²⁾].

52. Utan ok innan
þóttumk alla fara
sigrheima sjau.
Upp ok niðr
leitaða ek æðra vegar,
hvar mér væri greiðastar götur.

5. Í kvölheimum.

a. Sálirnar.

53. Frá því er at segja,
hvat ek fyrst of sá,
þá er ek var í kvölheima kominn.
Sviðnir fuglar,
er sálir váru,
flugu svá margir sem mý.

b. Vánardreki ok Glævaldr.

54. Vestan sá ek fljúga
Vánardreka
ok fell á Glævalds götu,
vængi þeir skóku,
svát víða þótti mér
springa hauðr ok himinn.

c. Sólarhjörtrinn.

55. Sólar hjört
leit ek sunnan fara,

1) hest *hðrr*.

2) Frá [skýdrúpnis (-drypnis, -driþnis, -deipnis) skýjum
(skyrmi, skirmi) *hðr*.

hann [teymði tvá¹) saman.
fœtr hans
stóðu foldu á,
en tóku horn til himins.

d. Niðja synir.

56. Norðan sá ek riða
niðja sonu
ok váru sjau saman.
Hornum fullum
drukku þeir enn hreina mjöð
ór brunni Baugregins.

e. Píslir ranglátra.

57. Vindr þagði,
vötn stöðvaði,
þá heyrða ek grimmligan gny.
— Sínum munum²)
svipvisar konur
mólu mold til matar.

58. Dreyrga steina
þær enar dökku konur
drógu daprliga.
Blóðug hjörtu
hengu þeim fyr brjóst utan
mædd við miklum trega.

59. Margan mann
sá ek meiddan fara
á þeim glæddu götum.
Andlit þeirra
þóttu mér öll vera
rýgjar blóði roðin.

1) Frá [teymðu tveir hðrr.

2) mönnum hðrr.

60. Marga menn
sá ek moldar gengna,
þá er eigi máttu þjónustu ná.
Heiðnar stjórnur
stóðu yfir höfði þeim,
fáðar feikustöfum.

61. Menn sá ek þá
er mjök ala
öfund um annars hagi.
Blóðgar rúnar
váru á brjósti þeim
merkðar meinliga.

62. Menn sá ek þar
marga ófegna,
þeir váru villir vega.
Þat kaupir sá
er þessa heims
apask at óheillum.

63. Menn sá ek þá
er mörgum hlutum
véltu um annars eign.
Flokkum þeir fóru
til Fégjarnsborgar,
ok höfðu byrðar af blýi.

64. Menn sá ek þá,
er margan höfðu
fé ok fjörvi rænt.
Brjóst i gegnum
rendu brögnum þeim
öflgir eitrdrekar.

65. Menn sá ek þá
er minst vildu
halda helga daga.

Hendr þeirra
váru á heitum steinum
neglðar nauðliga.

66. Menn sá ek þá
er af mikillæti
virðask vánum framar.
Klæði þeirra
váru kynliga¹⁾
eldi um slegin.

67. Menn sá ek þá
er mart höfðu
orð á annan logit.
Heljar hrafnar
ór höfði þeim
harðliga sjónir slitu.

68. Allar ógnir
fær þú eigi vitat
þær er helgengnir hafa.
Sætar syndir
verða at sárum bótum —
æ koma mein eptir munuð.

6. Í paradís. Ömbun réttláttra.

69. Menn sá ek þá
er mart höfðu
gefit at guðs lögum.
Hreinir kyndlar
váru yfir höfði þeim
brendir bjartliga.

70. Menn sá ek þá
er af miklum hug
veittu fátækum frama.

1) kýmiliga *hðrr.*

Lásu englar bœkr
ok ymna¹⁾ skript
helgar²⁾ yfir höfði þeim.

71. Menn sá ek þá
er mjök höfðu
hungri farit hörund.
Englar guðs
lutu öllum þeim,
þat er æzta unað.

72. Menn sá ek þá
er móðum³⁾ höfðu
látit mat í munn.
Hvilur þeirra
váru á himingeislum
hafðar hagliga.

73. Helgar meyjar
höfðu hreinliga
sál af syndum þveggit
manna þeirra
er á mörgum degi
þínu sjálfa sik.

74. Hávar reiðir
sá ek með himnum fara;
þær eiga götur til guðs.
Menn þeim stýra
er myrðir eru
alls fyr öngvar sakir.

1) himna *hðrr.* (p. e. AM. 166 b, 8^v, því að hin sleppa öllu þessu visuorði). Mindirnar ymni og hymni (lat. hymnus) skiftast á i fornum *hðrr.*

2) Þetta orð stendur i *hðrr.* næst á undan bœkr i 4. visuorði.

3) móður *hðrr.*

75. Enn mätki faðir!
[Enn mæzti¹⁾ sonr!
Heilagur andi himins!
Þik bið ek skilja,
er skapat hefir,
oss alla eyðum frá

IV. Rúnaþátr. Njarðardætr.

1. Starf Njarðardætra.

76. Hringvör²⁾ ok Listvör
sitja í Herðis dyrum
organs stóli á.
Norna³⁾ dreyri
fellr ór nösúm þeim,
sá vegr fjón með frum.

77. Óðins kván
rœr á jarðar skipi
[móðug á⁴⁾ munað.
Seglum hennar
verðr síð hlaðit
þeim er á þráreipum þruma.

2. Rúnalettrið.

78. Arfi, faðir
einn þér ráðit hefik
ok þeir Sólkötlu synir

1) Frá [mestr eða mesti hdr.

2) Bingvör fest hdr., sem líklega er ritvilla fyrir Ringvör, þ.
e. Hringvör (með norskum rithætti). Eitt hdr. hefur Wjngvör.

3) járna hdr.

4) Frá [svo eitt hdr., önnur móðuga eða í móðuga, og tvö í
móðugum.

hjartar horn
þat er ór haugi bar
enn vitri Vigdvalinn:

79. »Hér eru rúnar
er ristit hafa
Njarðar dætr niu:
Baugveig¹⁾ en elzta
ok Kreppvör en yngsta
ok þeirra systir sjau.

80. Bölvi²⁾ hverju
þeir belt hafa
Sváfr ok Sváfrlogi
blóð þeir vökðu
ok benjar sugu
illum³⁾ ey vana«.

V. Niðrlag.

81. Kvæði þetta
er ek þér kent hefi
skaltu fyr kvikum kveða:
Sólarljóð,
er sýnask munu
minst at mörgu login.

82. Hér vit skiljumk
ok hittask munum
á feginsdegi fira.

1) Svo í ímsum hdr., þar á meðal í 1109 fol., sem sumstaðar
vitnar í skinnhdr.; önnur hafa: badueing, baudveing o. fl.

2) Slept í hdr.

3) undir illum hdr.

Dróttinn minn
gefi dauðum ró,
hinum líkn er lífa¹⁾.

1) Sum hðrr. bæta við þessu erindi:

Dásamligt frœði
var þér í draumi kveðit,
en þú sátt it sanna.
Fyrða engi
var svá fróðr um skapaðr,
er áðr heyrði Sólarljóðs sögu.

Athugasemdir og skíringar.

Firsta þátt kvæðisins hef jeg kallað **Dæmapátt**, því að í honum klæðir höf. heilræði sín í dæmisagna búning.

Sama er Óðinn látinn gera í Hávamálum. Þar skírir hann skaðsemd ofdríkkjunnar með sögunni um sjálfan sig, þegar hann »varð ofrölví« í garði hins fróða Fjalars¹⁾. Til skíringar lífsreglunni »Meyjar orðum skyli mangi trúa né því eñ kveðr kona« segir hann frá, hvernig Billings mæri gínti hann²⁾. Því til sönnunar, að maður eigi að læra að koma vel orði fyrir sig og ekki vera »simbulfambi, sá es fátt kann segja«, segir hann, hvernig hann náði skáldamiðinum úr höndum hins aldna jötuns: »fátt gat ek þegjandi þara«, segir hann, »mörgum orðum mællak í minn frama í Suttungs solum«³⁾. Til marks um spakmælið »svá eñ auðr sem augabragð, hann es vallastr vína« tekur hann dæmið: »Fullar grindr sá ek fyr Filjungs sonum, nú bera þeir vónar vól«⁴⁾.

Vjer munum síðar sjá dæmi þess, að höf. Sólarljóða hefur þekt og notað Hávamál. Því er líklegt, að hann hafi sniðið þennan firsta þátt kvæðis síns eftir dæmisög-unum í Hávamálum.

Í *firsta dæmi* felst sá síðalærdómur, að það er aldrei of seint að snúast til guðs (svo P. Kvad, 138. bls., sbr. Sólarl. 27. er.): eitt miskunarverk, sprottið af sannri iðrun

1) Hávamál 11.—14. erindi. Tilvitnanir til Eddukvæða eru hjer miðaðar við útg. Finns Jónssonar, Rvík 1905, því að hana eiga flestir hjer á landi.

2) Hávam. 96.—102. erindi.

3) Hávam. 104.—110. er.

4) Hávam. 78. er.

(sbr. af heilum hug í 4. er.) og guðsólta (sbr. guðs hann gáði í 4. er. og Himna guð bað hann hjálpa sér í 6. er.), bætir fyrir allar eldri sindir (sbr. Hj. Falk, 3. bls.). Jafnframt felst í dæminu fyrirheiti um eilífa sælu fyrir þann, sem er veginn saklaus (sbr. 74. er.) og ógnun til morðingjans um eilífa glötun (sbr. 64. er.), því að hann verður að taka á sig sindir þess mans, sem hann mirðir (er. 6⁴⁻⁶).

Guðbr. Vigfússon og S. Bugge hjeldu því fram, að 80. er. kvæðisins, visan um Sváfr og Sváfrloga, hefði frá birjun verið upphafserindi þessarar dæmisögu, og Hj. Falk fylgir þeim í þessu. Jeg mun síðar sína fram á, að þetta erindi á vel við, þar sem það stendur í handritunum, ef alt er rjelt skilið. Helsta ástæðan til þess að flitja vísuna fram fyrir var sú, að ef það er ekki gert, þá var svo að sjá, sem þeir tveir menn, sem þessi dæmisaga segir frá, væri ekki nefndir á nafn, eins og í þeim fjórum dæmisögum sem á eftir fara (Unnarr og Sævaldi í 2. dæmi, Sváfaðr og Skartheðinn í 3. dæmi o. s. frv.). Með því að láta firstu dæmisöguna birja á vísunni um Sváfr og Sváfrloga vanst það, að þá var hún um tvo nafngreinda menn eins og hinar dæmisögurnar. Enn þetta er hreinn óparfi, því að jeg get ekki sjeð neitt því til firstöðu, að Greppr í 1. erindi og Gestr í 2. sjeu eiginnöfn, hið firra nafn ræningjans og hið síðara nafn morðingjans. Gestr er algengt nafn bæði að fornu og níju og á vel við um morðingjann, sem gistir hjá ræningjanum. Orðið *greppr* getur þitt bæði 'skáld' og 'ófrinilegur eða tröllslegur maður' (Svarfd. k. 23⁸⁰: *sá þar fara grepp harðla mikinn gagnvart sér ok var þar Klaufi kominn*; í Flat. I 565. bls. er Dofri kallaður *greppr mikill*; sbr. *greppligr* og *greppliga*). Síðari merkingin á hjer mjög vel við sem nafn á ræningjanum. Að visu kemur Greppr hvergi annars staðar fyrir sem karlmannsnafn svo að jeg viti, enn það kemur fyrir sem auknefni, líklega dregið af svip mansins eða stærð (Halldórr greppr í Sturl.³ II 236. bls.), og frá auknefni til eiginnafrs er stutt fótmál. Til samanburðar má taka það fram, að í Stjörnu-Odda draum 109. bls. eru tveir stiga-

menn nefndir *Garpr* (sem er mjög líkt *Greppr*) og *Gnyr* (sbr. Hj. Falk 4. bls.).

1¹⁻² *Fé ok fjörvi vænti* sbr. 64²⁻³. 1⁴: Leiðrjettingin er nauðsinleg sakir stuðlasetningarinnar.

2⁴⁻⁶: Þessi lísing á Gestri og nafn hans bendir til, að höf. hafi ekki hugsað sjer hann sem ræningja heldur að eins sem vegfaranda.

3⁴⁻⁶ *Hræddu hjarta* — *trúa*: sbr. Hugsvinnsmál (Gerings útg.) 16⁴⁻⁵: *með hreinu hjarta skaltu á hann trúa*; — *vályndr*: 'illur eða grimmur í lund', sbr. Hugsm. 123⁶: *illt er vályndum at vera* (*veillyndum* sum hðrr. og svo ritar F. J.).

4⁶ *værligr*: í gömlu máli kemur *værr* fyrir í merkingunni 'bliður', t. d. í stafrofsritgjörðinni firstu í Sn. E. II bls. 22¹: *svá er mörg við ver sinn vær* ('adeo placida' Sv. Eg.) og í visu í 4. ritgjörð, s. st. bls. 218⁶: *nú er vær konan færi*; í Sturl.³ I bls. 75²¹ á víst að lesa: *Pat var mæll, at Kjartan væri værr at henni* (þ. e. bliður við hana)¹). Lísingarorð afleidd af öðrum lísingarorðum með endingunni *-ligr* hafa oft alveg sömu þiðing og þau orð, sem þau eru leidd af, sjá A. Torp, Gamalnorsk ordavleiding (framan við Hægstad og Torp, Gamalnorsk orðbok) § 49; t. d. þiðir *bliðligr* stundum alveg sama og *bliðr* (Fritzner² undir *bliðligr*). Eftir því ætti *værligr* að geta þitt alveg sama og *værr*. Sú þiðing á hjer mjög vel við. *Greppr*, sem annars var *vályndr* (3⁶), ætlaði sjer (*hugðisk*) — í þetta sinn — að vera bliður við komumann.

5⁶ *fróðan, fjölvaran*: Hugsunin virðist vera: þó að hann (þ: *Greppr*) væri annars margkunnandi og mjög var um sig. Við *fróðan* sbr. *fróðhugaðr* Hugsm. 3⁵.

7. *Helgir englar* o. s. frv.: sbr. Mariu sögu 81. bls.: *kómu helgir englar dróllins ok báru sál hans til himinrikis*

1) Sbr. Sturl.³ I bls. 133¹⁻²: *samfarir þeirra vörn eigi mjök værar* (svo Króksfjarðarbók; hinn handritallokkurinn hefur með *værdum*, sem er sama). Hjer sjest *værr* á takmörkunum milli hinnar upphaflegu þiðingar 'sem við má búa' (af *vera*, sbr. *verit er nú meðan vært er* Eyrb. útg. Gerings k. 55, 7) og hinnar ingri 'bliður'.

fagnaðar, ok nú nýtr hann þar eilífs fagnaðar at eilífu með öllum guðs heilögum mönnum (Hj. Falk 4. bls.).

Siðalærdómur 2. dæmis virðist vera: Allir jarðneskir hlutir — auður og heilsa — eru fallvalltir. Í 1. dæmi síndi höf., að miskunsamur guð er það bjargfasta athvarf, sem vjer gelum reitt oss á. Nú (og í dæmunum sem á eftir fara) sínir hann hverfullleik jarðneskra hluta (P. Kvad 139. bls.).

8² *ræðr engi maðr*: sbr. Hugsm. 34⁵: *[aldralagi sínu] ræðr engi maðr*. — 8⁴ *sækir*: sbr. Gróg. 12²⁻³: *ef þik sækja kemr frost á fjalli háu*. — 8⁵ *er minst of varir*: sbr. Fjölsvinnsmál 20⁵: *er fæstan varir*, Hugsm. 47⁵: *þá er sitz varir*.

9² *Unnarr ok Sævaldi*: þessi nöfn koma hvergi fyrir annars staðar og eru auðsjáanlega tilbúin af höf. *Unnarr* táknar siglingamann (af *unnr*, „alda“) eða kaupmann, *Sævaldi* sjóviking eða sækonung. Báðir eru hugsaðir sem auðkifingar. — 9³ *at þeim mundi heill hrapa*: sbr. Reginsmál 25⁶: *illt es fyr heill at hrapa*. — 9⁴ *Nóktir*: s. s. „blásnauðir“, sbr. orð Jobs, þegar hann frjettir eignatjón sitt: *Nakinn kom jeg af móðurskauti og nakinn mun jeg aftur þangað fara* (Jobs bók 1, 21). — 9⁵ *næmdir hvivetna*: þ. e. sviftir öllu. Sbr. Eyvindr Háleygjatal 11⁶, Sigurðarkv. meiri 5⁴ (= Brot 1⁴), Goðrkv. forna (II) 37 og 46³⁻⁴ *[hvítunga höfði næma]*. Í því hdr. sem best er talið (AM. 166 b, 8°) stendur »*næmdir*«, enn ef svo er lesið, verður líka að lesa *hvivetna*, og svo stóð í hdr., sem Páll lögmaður Vidalín átti. Flestir lesa *næmir hvervetna*, sem á að þíða sama sem *tækir hvervetna*, hjer haft um seka menn (sbr. *vargar* í næsta vísuorði), sem má taka höndum hvar sem vera skal. Enn bæði er það, að *næmr* kemur aldrei fyrir í þessari merkingu, enda veit jeg ekki til, að sögnin *nema*, sem *næmr* er mindað af, sje haft um „að taka mann fastan“. Jeg held því, að leshátturinn *næmir hvervetna* sje afbökun úr *næmdir hvivetna*, og er það hjer auðsjáanlega sett til skiringar, hvernig á því stendur, að mennirnir »*urðu nóktir*«. — 9⁶ *runnu sem vargar til víðar*: hugsunin virðist vera: *urðu sekir skóg-*

armenn. Sbr. Fjölsvinnsm. 4⁶: *ok drif þú nú vargr at vegi*, Völsungakv. forna (H. H. II) 36³⁻⁴: *ef værir vargr á víðum úti*.

Siðalærdómur 3. dæmis er tekinn fram þegar í upphafi með almennum orðum: *Munaðar ríki hefir margan tregat* (sbr. 68⁶: *æ koma mein eplir munuð*). *Munuð* táknar hjer líkamslosta¹⁾ eða holdlega ást til kvenna (í samsetningunni *munuðarlauss* í 48. er. virðist það tákna kærleik vina og vandamanna). Holdleg ást gerir mann óðan (sbr. *æddusk* 11⁴) og veldur »*heift milli virkta vina*« (13⁵⁻⁶). Sbr. Hj. Falk 6.—7. bls. P. Kvad 139. bls.

10¹ *Munauðar*: Í hinu eldra máli er þetta orð altaf kvennkins, *munuð* (eldra *munugð* fyrir *mun-hugð*) eða *munuð* (-oð), eignarfall *munuðar* eða *munuðar* (-oðar). Eignarfallið *munauðar* kemur, svo að jeg vili, first fyrir sem firri liður í bæjarnafninu *Munauðarnes* (á Ströndum) í 4. kafla Reikholtsmáldaga, sem er ritaður seint á 13. öld, og hefur orðið þá líklega verið í þann veginn að breittast í karlkinsorð (eins og það er nú í nija málinu): *munauðr* með *a* í síðara atkvæði, sem helst um alla beiginguna. Orðið kemur fyrir á 6 stöðum í Sólarljóðum annaðhvort sjálfstætt eða sem liður í samsetningu (10¹, 18¹, 35⁶, 48⁴, 68⁶ og 77³), og hafa handritin alstaðar *a* í næstfyrsta atkvæði nema á einum stað (68⁶), þar virðast öll hdr. hafa *munuð* (þolfall). Enn handritin eru svo ung, að þau er ekki að marka. Ritarar þeirra hafa ber-sinilega skoðað orðið sem karlkinsorð (sbr. ritháttinn í *móðugum munauð* við 78³), og selt inn hinar ingri mindir, þó að hinar eldri kunni að hafa staðið í frumritinu. Sá eini staður (68⁶), þar sem öll handrit hafa þolfallið *munuð*, vegur þungt á metunum gagnvart öllum hinum. Það hefði því líklega verið rjettara að selja inn hinar eldri mindir (*munuð-*) alstaðar í kvæðinu. Að öllum líkindum hefur orðið enn verið kvennkingsorð á dögum Sólarljóðahöfundarins. Að minsta kosti þori jeg ekki að ráða

1) Sbr. Hugsm. 70³: *ljót er líkams munuð*.

